

Вальчук О.І. Особливості побудови бюджету органів соціального страхування СРСР (1922 – 1933 рр.) // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: зб. наук. пр. – Вип. 1 (4) / редкол.: Р.С. Гуревич (голова) [та ін.]. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. – С. 150-153.

О.І. Вальчук
м. Вінниця (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ БЮДЖЕТУ ОРГАНІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ СРСР (1922 – 1933 рр.)

У статті, на фоні загального стану фінансової системи соціального страхування СРСР в період з 1922 по 1933 р., аналізуються особливості побудови страхового бюджету. Акцентуючи увагу на причинах зміни принципів формування бюджету, автор простежує зв'язок між політичними і соціально-економічними зрушеннями в державі та соцстрахом.

Ключові слова: фінансова система, бюджет, Центральне управління соціального страхування НКП СРСР (Цусстрах), реорганізація, провідні галузі промисловості, Всесоюзна центральна рада професійних спілок (ВЦРПС), соціальне страхування.

В статье, на фоне общего состояния финансовой системы социального страхования СССР в период с 1922 по 1933 г., анализируются особенности построения страхового бюджета. Акцентируя внимание на причинах изменения принципов формирования бюджета, автор прослеживает связь между политическими и социально-экономическими сдвигами в государстве и соцстрахом.

Ключевые слова: финансовая система, бюджет, Центральное управление социального страхования НКП СССР (Цусстрах), реорганизация, ведущие отрасли промышленности, Всесоюзный центральный совет профессиональных союзов (ВЦСПС), социальное страхование.

In an article to the overall financial situation of the social insurance system of the USSR in the period from 1922 to 1933, analyzes the features of the insurance budget. Focusing on the causes of change in the principles of budgeting, the author traces the relationship between the political and socio-economic changes in the state and social insurance.

Keywords: *financial system, budget, Central Social Insurance Administration, reorganization, leading industries, Union Central Council of Trade Unions, social insurance.*

Фінансове забезпечення соціального страхування відіграє роль індикатора ефективності функціонування всієї галузі. Адже прямим наслідком негараздів і прорахунків у цій сфері буде погіршення обслуговування застрахованих. У зв'язку з цим, під час вивчення історії соціального страхування, дослідник не може залишити без належної уваги фінансові аспекти, в тому числі й особливості формування страхового бюджету.

Фінансова система соціального страхування, в тому числі і питання, пов'язані зі страховим бюджетом, розглядалися в працях істориків, економістів кінця 20-х – початку 30-х років ХХ ст. Серед них, на особливу увагу заслуговують роботи В. Гутцайта [2] та Б. Данського [3]. Однак їх метою було показати переваги соціалістичної системи над капіталістичною. В сучасній історіографії окремі аспекти фінансового забезпечення страхових органів СРСР знайшли відображення в дослідженнях М. Латипова [4], О. Мельничука [5], А. Морозова [6].

Метою статті є визначення особливостей побудови бюджету органів соціального страхування СРСР в період з 1922 по 1933 р.

Відродження соціального страхування в Радянському Союзі відбулося з впровадженням нової економічної політики. Побудова його фінансової системи розпочалася ще з постанови Раднаркому РСФРР від 6 червня 1922 р. «Про переведення Центрального управління соціального страхування та його місцевих органів на самоокупність». Її регламентація, в перший час, здійснювалася безпосередньо через циркуляри, видані Народним комісаром соціального забезпечення (НКСЗ), Положення про фонди соцстраху від 13 березня 1922 р. й угоду між НКСЗ і Народним комісаріатом фінансів від 21 березня 1922 р. [1, л. 10]. Однак особливості політичного та соціально-

економічного розвитку радянської держави сприяли частій зміні законодавства у сфері соціального страхування.

До кінця 1926 р. фінансова система соцстраху, незважаючи на певні внутрішні труднощі та кризові явища в державі, розвивалася доволі успішно. Підтвердженням цьому була бездефіцитність страхового бюджету. Проте на початок 1927 р. ситуація значно ускладнилася. Недолуга тарифна політика, ріст заборгованості зі сплати страхових внесків, недисциплінованість місцевих страхових органів, які використовували засоби на власний розсуд, почасти не за призначенням і з порушенням страхового законодавства, призвели до розбалансування страхової фінансової системи.

Не сприяв покращенню становища органів соціального страхування і механізм побудови страхового бюджету. Станом на 1928 р. він виглядав наступним чином. На всесоюзному рівні питанням розробки страхового бюджету займалося Центральне управління соціального страхування НКП СРСР (Цусстрах). Потім він розглядався в Державній плановій комісії, Раді праці й оборони, а утверджувався Радою народних комісарів СРСР. Страхові бюджети окремих союзних республік проходили через відповідні Держплани і Раднаркоми, бюджети губерній та областей розглядалися у відповідних виконавчих комітетах [3, с. 134-135].

Існуючий стан речей не міг зберігатися надалі. Оскільки прибутки і видатки по соцстраху постійно зростали, необхідно було посилити контроль у сфері надходження і використання страхових засобів. Цього можна було досягти шляхом централізованого виконання бюджету.

Вихід було знайдено на початку 1929 р. Бюджет соцстраху на 1929/30 р. був затверджений РНК СРСР 30 листопада 1929 р. Саме він став першим бюджетом, складеним на основі постанови ЦВК та РНК СРСР від 20 лютого 1929 р. «Про єдиний бюджет соціального страхування СРСР». Його особливістю було те, що в ньому поряд із загальносоюзними сумами прибутків і видатків по соціальному страхуванню зазначалися й суми окремо

по кожній союзній республіці, транспорту і Цусстраху. Таким чином, єдиний бюджет соцстраху складався з 9 окремих бюджетів, об'єднаних в один загальносоюзний [2, с. 3].

До бюджетів соціального страхування включались: надходження, передбачені Тимчасовим положенням про фонди соціального страхування; витрати, здійснені органами соціального страхування на забезпечення застрахованих, на профілактичні заходи, організаційні потреби і страхове просвітництво; асигнування засобів соціального страхування на медичну допомогу застрахованим; відрахування на потреби робітничого житлового будівництва із засобів соціального страхування; відрахування на поповнення Централізованого резервного фонду соцстраху [4, с. 54].

Характерною рисою єдиного бюджету була його централізація, оскільки засобами соцстраху розпоряджався виключно Цусстрах. В бюджетах, складених по окремих союзних республіках і транспорту, були передбачені відрахування у Всесоюзний фонд соціального страхування, а у випадку дефіциту – дотації на його покриття. Крім того, проект єдиного бюджету соціального страхування СРСР складався Центральним управлінням соціального страхування на основі розробленого ним же проекту кошторису, в основу якого закладалися середні бюджетні показники по СРСР й окремих союзних республіках і загальні перспективи в галузі розвитку соціального страхування, та проектів бюджетів союзних республік і транспорту [4, с. 54].

Однак швидкі темпи індустріалізації в СРСР вимагали залучення всіх можливих коштів і спрямування їх на обслуговування робітників провідних галузей промисловості. У зв'язку з цим, рішенням V пленуму Всесоюзної центральної ради професійних спілок (ВЦРПС), який відбувся в січні 1931 р., було розпочато реорганізацію соціального страхування за галузевим принципом.

Необхідність змін в радянській системі соцстраху обґрунтовувалася в резолюції III пленуму ВЦРПС. У ній зазначалося, що в практиці роботи Народного комісаріату праці СРСР та органів Цусстраху, у зв'язку з їхньою побудовою за територіальним, а не виробничим принципом, не було виокремлено обслуговування працівників провідних підприємств, галузей виробництва і професій. В результаті чого, симулянти, літуни і прогульники забезпечувалися соціальним страхуванням нарівні з ударниками, передовими робітниками і старими кадровиками. Такий підхід був визнаний неприпустимим у світлі того, що фонди соціального страхування досягли значних розмірів, а соціальне страхування посіло одне з найважливіших місць у загальному бюджеті робітника [4, с. 51]. Таким чином, закріплювалася думка, що справа соцстраху вийшла за межі органів Наркомату праці та Цусстраху.

Рішення про злиття НКП СРСР з ВЦРПС завершило перебудову всієї системи соціального страхування. Як наслідок, управління основними засобами соцстраху перейшло до ВЦРПС і ЦК профспілок. Це, в свою чергу, призвело до зміни системи формування бюджету.

1 жовтня 1933 р. замість, раніше існуючих, 9 було створено 47 галузевих бюджетів ЦК профспілок. Для здійснення планування і керівництва справою соціального страхування на зміну єдиному бюджету прийшов зведений, складання якого входило до кола обов'язків ВЦРПС [7, с. 29].

Якщо раніше виконання бюджету було централізованим, то з цього часу воно децентралізувалося і, в повній мірі, покладалося на ЦК профспілок. Останні відповідали за грошові надходження, а також обслуговування застрахованих. Бюджет соціального страхування для окремої галузі промисловості, складався на основі кошторисів виплатних пунктів і входив складовою частиною до загального бюджету соціального страхування СРСР.

Загалом, фінансова система соцстраху функціонувала зі значними ускладненнями. Практично постійним її супутником був дисбаланс між ростом видатків і прибутків. Зміни принципів побудови страхового бюджету відбувалися в більшій мірі з політичних міркувань, ніж у зв'язку з об'єктивними підставами. Наприкінці 1920-х років окрема фінансова система соцстраху розчинилася в державному бюджеті. Соціальне страхування втратило страховий і набуло бюджетного характеру. Причиною цього була суперечливість самої природи інституту соціального страхування і тієї ролі, яка відводилася йому радянським керівництвом.

Список використаних джерел та літератури

1. Государственный архив Российской Федерации (дальше – ГАРФ), ф. Р5528, оп. 2, д. 5, 71 л.
2. Гутцайт В. Единый бюджет социального страхования по СССР на 1929/30 г. / В. Гутцайт // Вопросы страхования. – 1930. – №5. – С. 3-5.
3. Данский Б. Г. Социальное страхование раньше и теперь / Б.Г. Данский. Изд. 2-е. – М.: Вопросы труда, 1928. – 251 с.
4. Латыпов М.М. Социальное страхование в Башкортостане: история и современность / М.М. Латыпов. – Уфа: Гамгиль, 2005. – 400 с.
5. Мельничук О.А. Соціальне страхування в радянській Україні (20 – 30-ті рр. ХХ ст.) / О.А. Мельничук – Вінниця: «Едельвейс і К», 2009. – 372 с.
6. Морозов А.В. Социальная политика и социальное страхование: история и современность / А.В. Морозов // Социальная политика и социология. – 2005. – №3. – С. 132-146
7. Преимущества сводного бюджета соцстраха // Вопросы страхования. – 1933. – №9-10. – С. 29.